

УДК 74.200.58.584(4УКР)

Лада Петрик

РОЛЬ ОСОБИСТОСТІ ВИКЛАДАЧА ВНЗ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ

А Визначена роль викладача вищого навчального закладу у процесі формування управлінських якостей студентів. Проаналізоване поняття «професійна компетентність» у контексті формування управлінських якостей студентів. Розглянуті складові педагогічної майстерності викладача, які є фундаментом для набуття управлінських якостей студентами.

Ключові слова: викладач ВНЗ, студент, професійна компетентність, педагогічна майстерність, формування, управлінські якості, процес навчання.

Лада Петрик. Роль личности преподавателя вуза в процессе формирования управленческих качеств студентов.

А Определена роль преподавателя высшего учебного заведения в процессе формирования управленческих качеств студентов. Проанализировано понятие «профессиональная компетентность» в контексте формирования управленческих качеств студентов. Рассмотрены составляющие педагогического мастерства преподавателя, которые являются фундаментальными для приобретения студентами управленческих качеств.

Ключевые слова: преподаватель, студент, профессиональная компетентность, педагогическое мастерство, формирование, управленческие качества, процесс обучения.

Lada Petryk. Role of lecturer's personality in the process of forming of students' supervising qualities.

С A lecturer's role in the process of forming of students' supervising qualities is defined. The concept «professional competence» in the context of forming of students' supervising qualities is analyzed. The fundamental components of pedagogical skill are highlighted.

Key words: lecturer, student, professional competence, pedagogical skill, forming, supervising qualities, learning process.

Постановка проблеми. Розвиток суспільства, науки, техніки, культури та мистецтва вимагає формування професійних, світоглядних і громадських якостей особистості студента на етапі його професіоналізації. Важливу роль у формуванні професійних і життєво важливих компетенцій студента у процесі його професійного становлення відіграє викладач ВНЗ. Адже він є суб'єктом загальносоціальної, навчальної, виховної та організаційної діяльності, який формує професійні якості майбутніх фахівців. Актуальним нині є формування у студентів навичок самоскерованості у навчальному процесі, оскільки реформування освіти в Україні зумовлює підвищення вимог до організаційних умінь, до здатності керувати людьми, прийняття управлінських рішень.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури виявив, що особистості викладача ВНЗ у процесі її формування засобами навчальних дисциплін присвячена велика кількість як вітчизняних, так і зарубіжних досліджень. Вимоги до особистості викладача ВНЗ у структурі його професійної компетентності розглядали І. Зязюн, Н. Волкова, О. Котенко, А. Кузьмінський та ін. Аналіз шляхів впливу викладача ВНЗ на розвиток особистості студента здійснено у наукових працях Л. Спіріна, С. Вітвицької, О. Бондаревської, А. Капської, В. Гриньової та ін. Професіоналізм викладачів із психологічної точки зору

досліджувала С. Іванова. Проте вплив викладача на розвиток саме управлінських якостей студентів знаходиться на стадії всебічного дослідження.

Метою статті є визначення ролі особистості викладача ВНЗ, впливу його професійно-особистісних якостей, обраних методів і форм організації навчання на ефективність формування управлінських якостей студентів.

Виклад основного матеріалу статті. Сьогодні вимагає від особистості широкого діапазону можливостей, розвиненого інтелекту, здатності до постійної самоосвіти та самовдосконалення, спрямованості на творчу самореалізацію. Завданням освіти сьогодні стає не трансляція соціокультурного досвіду від покоління до покоління, а формування гармонійно розвиненої, творчої особистості, спрямованої на реалізацію власного інтелектуального, духовного, професійного потенціалу. В центрі освітнього процесу знаходиться активно діючий суб'єкт, який усвідомлено опановує основи міжкультурної, пізнавальної, соціальної компетенції [2, с. 184–185].

Отже, в умовах оновлення системи вищої освіти важливого значення набуває пошук і забезпечення педагогічних умов формування професійних якостей студентів. Процес навчання у ВНЗ відбувається за схемою «Від особистості викладача – до особистості студента». Цей процес є взаємодією особистостей, де основ-

ним засобом впливу викладача є він сам не тільки як спеціаліст, а й як особистість.

Викладач вищого навчального закладу – це особистість у професорсько-викладацькому колективі вищого навчального закладу, який виконує різноманітні завдання відповідно до своїх посадових обов'язків. Він здійснює процес підготовки, який являє собою високо-розвинену, багатоаспектну систему, основними функціями якої є виробництво, передача та розповсюдження знань. Особистість викладача ВНЗ – головний системоутворюючий блок професійної компетенції. Отже, важливого значення в контексті формування управлінських якостей студентів набуває уточнення поняття «професійна компетентність викладача ВНЗ», а також визначення структурних компонентів його професійної компетентності; виокремлення складових педагогічної майстерності викладача, які є основою його здатності формувати визначені вище якості студентів.

Професійна компетентність викладача ВНЗ є складним утворенням. Основними елементами її є: професійні знання як логічна системна інформація про навколишній і внутрішній світ людини, зафіксована в її свідомості; професійні вміння як психічні утворення, що полягають у засвоєнні людиною способів і технік професійної діяльності; професійні навички – дії, сформовані в процесі повторення певних операцій і доведені до автоматизму [1, с. 334–335], та його професійно-особистісні якості. Структурними компонентами професійної компетентності викладача визначені наступні компетентності: соціально-педагогічна (наявність теоретико-методологічної, технологічної бази та спеціально-дисциплінарних знань, правильне використання відповідних методів та організаційних форм, обізнаність щодо психофізіологічних, соціально-культурних особливостей студентського контингенту), організаційно-управлінська (наявність здатності до організації та управління навчальною та виховною діяльністю студентів, володіння основами педагогічного менеджменту з урахуванням специфіки обраної спеціальності) та рефлексивно-комунікативна (вміння мотивувати до самоосвіти, самовдосконалення, допомогти адаптувати нову отриману інформацію до системи власних поглядів, власного життєвого досвіду того, хто навчається) [5].

За визначенням І. Зязюна, складовими професійної майстерності викладача є педагогічна спрямованість (ціннісні орієнтації на себе, на засоби педагогічного впливу, на колектив, на цілі педагогічної діяльності), професійне знання (знання предмета викладання, його методики, педагогіки і психології); здібності до педагогічної діяльності: комунікативні (повага до людей, доброзичливість, товариськість); перцептивні (професійна передбачливість, емпатія, педагогічна інтуїція); динамічні (здатність до вольового впливу і логічного переконання, до рефлексії); емоційно-почуттєві (здатність володіти собою і вибудовувати педагогічну дію на позитивних почуттях, оптимістичного прогнозування); педагогічна техніка (форма організації поведінки викладача). Педагогічна майстерність – комплекс властивостей особистості викладача, необхідних для високого рівня професійної діяльності [4].

Підсумовуючи все вищезазначене, ми намагались виявити, які структурні компоненти професійної компетентності викладача, які складові його професійної майстерності важливі саме для формування управлінських якостей студентів. Науковці називають харак-

терними управлінськими якостями такі: мобільність, відповідальність, дисциплінованість, особиста гідність, сміливість у прийнятті рішень, розуміння ситуації, висока працездатність, прагнення бути кращим і роботи все досконало, орієнтація на успіх, комунікабельність, здатність установлювати контакти, увага до навколишніх.

На наш погляд, викладач ВНЗ будує процес навчання, враховуючи психофізіологічні особливості студентського контингенту, й обирає оптимальні шляхи впливу на них, бере до уваги особливість студентів засвоювати стереотипи поведінки. Таким чином, він стає моделлю для наслідування, оскільки багато з того, що людина набуває в студентські роки, залишається з нею на все життя і визначає її життєву позицію. Внаслідок цього важливо, щоб викладач ВНЗ мав високий рівень соціально-педагогічної, організаційно-управлінської та рефлексивно-комунікативної компетентностей, обрав правильний стиль управління процесом навчання, вмів оперувати своїми професійно-особистісними якостями.

Ефективним процесом формування управлінських якостей студентів буде у того викладача, який має високий рівень соціально-педагогічної компетентності. Використовуючи різні форми організації процесу навчання, а саме: семінари, практикуми, навчальні екскурсії, самостійну роботу, консультації, конференції, гуртки, клуби – викладач ВНЗ безпосередньо стимулює пізнавальну активність студентів, активізує мислення шляхом проблемної побудови навчальних занять, на яких студентам потрібно шукати способи вирішення психолого-педагогічних завдань, створює умови, що спонукають проєктування ситуації на власний досвід, формує вміння і знання студентів управляти процесом навчання.

«Продукт» діяльності викладача ВНЗ – студент, який згідно з новими вимогами до якості професійної підготовки фахівців став активним суб'єктом навчального процесу у вищих навчальних закладах.

Студент – особистість, яка в установленому порядку зарахована до вищого навчального закладу та навчається за денною (очною), вечірньою або заочною, дистанційною формами навчання з метою здобуття певних освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівнів.

Процес навчання у ВНЗ за своєю сутністю є рухом студента шляхом пізнання від незнання до знання, від неповного до повнішого, ширшого й точнішого знання. У процесі навчання формуються пізнавальні, практичні вміння і навички, відбувається розвиток і виховання студентів. Треба зазначити, що студентський вік характеризується максимумом у досягненні позитивних результатів, засвоєнням стереотипів поведінки й формуванням фахової орієнтації.

Формування управлінських якостей студентів потребує значних зусиль, часу, використання спеціальних методів навчання та виховання. Науковці, які досліджували проблему формування управлінських якостей, вважають, що його ефективність забезпечується використанням інноваційних педагогічних технологій і рефлексивно-інноваційних методів. Найпоширенішими в Україні є інтерактивні технології, ідея яких полягає в тому, що процес пізнання відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх студентів. Залежно від мети заняття, форм організації навчальної діяльності використовуються інтерактивні технології кооперативного навчання, колективно-групового навчання, ситуативного моделювання, опрацювання дискусійних питань.

Технологічний концепт проектних технологій орієнтує на дієвий спосіб здобуття нових знань у контексті конкретної ситуації та їхнього використання на практиці. Метод проектів як технологія у сучасних умовах трансформувалася у проектну систему організації навчання, за якою студенти набувають знань і навичок у процесі планування й виконання практичних завдань проектів. Технологія особистісно зорієнтованого навчання полягає у створенні оптимальних умов для розвитку й становлення особистості як суб'єкта діяльності і суспільних відносин, яка будує свою діяльність і стосунки відповідно до стійкої ієрархічної системи гуманістичних і буттєвих особистісних цінностей. Інформаційні технології навчання надають доступ студентам до нетрадиційних джерел інформації, створюють можливості для творчої діяльності, формування професійних навичок, можливість реалізувати нові форми та методи навчання. Ділова гра є педагогічним засобом і активною формою навчання, яка інтенсифікує навчальну діяльність, моделюючи управлінські, економічні, психологічні, педагогічні ситуації і даючи можливість їх аналізувати і виробляти оптимальні дії в подальшому. При проведенні, наприклад, ділових ігор студенти входять у роль менеджера, викладача, директора, вихователя тощо, що наближає навчання до реальної дійсності, вимагаючи від студентів взаємодії, творчості та ініціативи. Ділова гра – це засіб розв'язання професійного творчого мислення, в ході якого студент набуває здатності аналізувати специфічні ситуації і вирішувати нові для себе професійні завдання. Перевагою ділових ігор є те, що вони дозволяють: розглянути певну проблему у умовах значного скорочення часу; освоїти навички виявлення, аналізу та вирішення конкретних проблем; працювати груповим методом при підготовці та прийнятті рішень, орієнтації в нестандартних ситуаціях; концентрувати увагу учасників на головних аспектах проблеми і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; розвивати взаєморозуміння між учасниками гри. Дискусійний метод є також ефективним для формування управлінських якостей студентів, адже він обумовлений обговоренням і розв'язанням проблем, що приводить до навчання управління веденням дискусії та приймання рішень. Можна зробити висновок, що саме вищезазначені технології і методи організації навчального процесу, оскільки вони навчають основам менеджменту, сприяють формуванню управлінських якостей студентів.

Хочемо зазначити, що найкращі результати у формуванні управлінських якостей буде мати той викладач, який, з одного боку, вимогливий до себе та навколишніх; з іншого – доброзичливим і ввічливим у спілкуванні, стимулює сприятливий психологічний клімат у групі, обравши правильний стиль управління навчальним процесом.

Розглянувши авторитарний, демократичний і ліберальний стилі управління процесом навчання, дійшли висновку, що викладачу ВНЗ треба обирати демократичний стиль управління, оскільки саме він слугує моделлю для формування демократичних управлінських якостей студентів, адже викладач ВНЗ виховує майбутніх фахівців демократичного суспільства. І саме демократичний стиль управління процесом навчання характеризується наданням можливості студентам виявити ініціативу і відповідальність. Викладач, якому властивий демократичний стиль, завжди з'ясовує думку студента,

обговорює з ним результати виконання завдання. Він втручається в роботу студентів епізодично, за необхідності. Спілкування зі студентами проходить у формі побажань, рекомендацій, порад, заохочень за якісне, оперативне і творче виконання завдань [3, с. 87].

Оскільки кожна особистість має бути управлінцем самоосвітньої діяльності не тільки під час навчання у ВНЗ, а й упродовж свого життя, то здатність викладача до організації та управління навчальною та виховною діяльністю студентів є ґрунтом формування управлінських якостей студентів. Для цього викладач ВНЗ у процесі навчання студентів, по-перше, передає їм знання теоретичних основ педагогічного управління загалом та управління колективною навчально-пізнавальною діяльністю учнів зокрема; по-друге, власним прикладом формує управлінські якості студентів; по-третє, викладач ВНЗ формує у студентів готовність виконувати управлінську діяльність процесу навчання під час аудиторних занять, позааудиторної роботи, виробничої практики та самоосвіти тощо.

Разом з тим, викладачу ВНЗ недостатньо лише «наповнити» студента знаннями – його потрібно мотивувати, пробудити в ньому внутрішнє бажання оволодіти знаннями. Досягнення цієї мети залежить не тільки від рефлексивно-комунікативної компетентності викладача, а й від його особистісних якостей. У педагогічній діяльності особливого значення набувають такі особистісні якості викладача, як ерудованість, комунікабельність, толерантність, гнучкість, гуманність, чутливість до постійно оновлюваних тенденцій суспільного буття, здатність до адекватного сприйняття потреб і вимог суспільства і відповідного коригування своєї роботи, спостережливості, уважності, тактовності, самокритичності, потреба у постійному самовдосконаленні, дисциплінованість і висока вимогливість до себе. Саме вищезазначені особистісні якості є базовими у процесі формування студентів, як управлінців власної та колективної навчальної діяльності.

Висновки та перспектива подальших наукових розвідок. Стає очевидним, що особистість викладача ВНЗ відіграє важливу роль у формуванні управлінських якостей студентів. Його професійні компетентності і майстерність, а саме знання методики, педагогіки та психології, комунікативні, динамічні та вольові здібності та педагогічна техніка, є невід'ємною частиною процесу формування управлінських якостей студентів. А інноваційні педагогічні технології і демократичний стиль організації викладачем ВНЗ процесу навчання є фундаментальними для ефективності формування вищезазначених якостей студентів.

У якості **перспектив подальших наукових розвідок** вважаємо доцільним й актуальним провести дослідження, присвячене відображенню формування управлінських якостей студентів.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. 170 000 слів / [укр. і гол. лон. ред. В.Т. Бусел]. – К. : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
2. Гура О. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності: навч. посіб. / Олександр Гура: М-во освіти і науки України. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 223 с.
3. Журавська Л. М. Компетенції викладача в управлінні самостійною роботою студентів [Електронний ресурс] / Л. М. Журавська // Вісник «КП». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2009. – №3 – С. 127. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VKPI_fpp/2009-3-1/03_Vojchuk.pdf. – Заголовок з екрану.
4. Зязюн І.А. Психодіагностика педагогічної майстерності вчителя [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://eprints.zu.edu.ua/4331/03ziyamv.pdf>. – Заголовок з екрану.
5. Котенко О. Особистість учителя у процесі іншомовної взаємодії на уроках іноземної мови в початковій школі [Електронний ресурс] / Ольга Котенко // матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [«Ефективні інструменти сучасних наук – 2012»], (27.04 – 05.05.2012, Чехія) : зб. наук. пр. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/13_EISN_2012/Pedagogica/3_110045.doc.htm. – Заголовок з екрану.